

ALAPPONT

6 Cserti Csapó Tibor: Elillant évtized II.

Cserti Csapó Tibor

Elillant évtized II.

A cigány, roma csoportok foglalkoztatás-politikai integrációjának alakulása a kelet-közép-európai régió országaiiban a Roma Integráció Évtizede eredményeinek tükrében

A kelet-közép-európai rendszerváltásoktól – mikor is a térség kormányzatainak figyelem az egyes országokban élő roma, cigány népesség markánsá és jól láthatóvá váló problémáinak megoldása irányába terelődött – a kormányzatok és azután Európai Unió központi irányító testületei is számos kezdeményezést indítottak, jelentős forrásokat fordítottak a leszakadó csoportok felzárkóztatására, integrálására, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére. Ezek közül az egyik legátfogóbb kezdeményezés a nemrégiben lezárult Roma Integráció Évtizede program volt. A kérdés oktatáspolitikai vonatkozásait, hogy ezek az erőfeszítések át tudták-e formálni érzékelhető mértékben az egyes országokban élő romák helyzetét, csökkentették-e számszerűen a lemaradásukat az iskolarendszer egyes fokozataiban, az oktatás különböző dimenzióiban, folyóiratunk előző számában jártuk körül. Jelen írásunkban a Roma Integráció Évtizede program eredményeinek számszerű mutatókkal alátámasztott jelzőrendszeréből a foglalkoztatás terén tapasztalható folyamatokra fókuszálunk, s vizsgáljuk, történt-e érdemi változás a roma népesség foglalkoztatottságában, a munkaerőpiac területén tapasztalható hátrányos helyzetben, diszkriminációban a Dekád résztvevő országaiiban.

Mint a korábbi írásban is rámutattunk, nehezen mérhető és számszerűsíthető kérdésekre keressük a választ, mert miközben benyomásaink, szubjektív érzéseink vannak arról, hogy például Magyarországon a különböző projektek és kezdeményezések napjainkig nem hoztak átütő sikert a foglalkoztatottság területén sem, statisztikai szinten, objektív módon ez nehezen igazolható.

E tekintetben is fontosnak nevezhetjük a Roma Integráció Évtizede programot, illetve az azt irányító iroda tevékenységét, mert pontosan e nehezen számszerűsíthető folyamatok tekintetében tettek arra kísérletet, hogy mérhetővé tegyék az egyes országokban élő cigány, roma csoportoknak a társadalom egészéhez viszonyított lemaradását, valamint az e téren érzékelhető változásokat. A mérőrendszer sajátosságai, az egyes országok részéről történő adatszolgáltatás eltérései, valamint az egyes mutatóknak adekvát volta ahogy az oktatás vonatkozásában, úgy e területen is kérdésessé teszik azok tényként való elfogadását, ám a foglalkoztatás terén tapasztalható, a többségi társadalomhoz képest a roma csoportok lemaradása, illetve e lemaradásnak a Dekád 10 éve alatti változása, így a programok sikeressége, eredményessége szem-

pontjából jelző értékűek lehetnek. Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy a Dekád időszaka alatt a cigány népesség társadalmi integrációját erősítő kezdeményezések hatását mérő módszer adatai alapján – annak problémáit és buktatóit továbbra is hangsúlyozva képet kapjunk a 2005 és 2015 közti évek változásairól a roma csoportok munkaerő-piaci részvétele tekintetében.

A foglalkoztatás területén (ahogy részben az oktatási célkitűzések között is) hazánkban szintén korábbi kezdeményezések folytatása volt jellemző. Így a *Decentralizált programok a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásáért, a Lépj egyet előre! II, a Nem mondunk le senkiről – Esély a leghátrányosabb helyzetű térségekben élőknek*, az „Út a munkához” program, *Vállalkozásfejlesztés: Munkahelyteremtő beruházások támogatása, illetve a Roma mikro-, kis- és középvállalkozás megerősítését és fejlesztését támogató pályázat*.

A módszertani dilemmák miatt a vizsgálat eredményeit mindenképpen óvatosan kell kezelni. Arra biztosan nem alkalmasak, hogy az országok közötti összehasonlításokat megtehessek a társadalmi beilleszkedés értelmezéséhez, viszont véleményünk szerint jól felhasználhatók arra, az egy-egy országon belül a Dekád ideje alatt tapasztalható változásokra, azok nagyságára, valamint pozitív, vagy negatív tendenciáira rávilágítsanak.

Az indikátorok értelmezésénél azt is figyelembe kell venni, hogy a többségi népesség és a cigány lakosság társadalmi távolságát jelző értékek nem az abszolút életkörülményekről adnak tájékoztatást. Sokkal inkább szubjektív adatok, amelyek a viszonylagos lemaradásra mutatnak rá a cigány csoport, vagy azon belül a roma nők esetében.

A Roma Integrációs Index¹ munkaerő-piaci beilleszkedést vizsgáló mutatói

A foglalkoztatás terén mutatkozó lemaradás érzékeltetését 2005-ben, illetve 2014-ben az alábbi mutatók segítségével igyekeztek a roma integrációs indexen belül biztosítani:

- Foglalkoztatottsági ráta – A 15-64 éves (gazdaságilag aktív korú) korcsoportból a foglalkoztatott személyek aránya %-ban kifejezve. Foglalkoztatott az a személy, aki kijelenti, hogy az elmúlt héten volt fizetett munkája.
- Az informális szektorban foglalkoztatottak aránya – A 15-64 év közötti korcsoportból a feketegazdaságban foglalkoztatott személyek aránya. Azon személyek, akik kijelentik, hogy ugyan az elmúlt héten volt fizetett munkájuk, de az nem tartozik a nemzeti munkaügyi jogszabályok, a személyi jövedelemadózás és a szociális ellátások hatáskörébe.
- Munkanélküliségi ráta – A 15-64 közti korcsoportból azok aránya, akik munkanélküliek. Munkanélküli az a személy, aki kijelenti, hogy ugyan az elmúlt egy héten nem volt fizetett munkája, a következő két hét során munkába tudna állni.
- Hosszú távú munkanélküliségi ráta – A 15-64 éves (aktív korú) munkanélküli korcsoportból azok aránya, akik legalább 12 hónapja munkanélküliek.

1 A tanulmányban, ahogy az oktatás terén is a Roma Évtized Program Titkársága által gyűjtött és közzétett adatokat használjuk elemzésül. Roma Inclusion Index 2015. Decade of roma inclusion secretariat foundation, september 2015. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/g9810_file1_roma-inclusion-index-2015-s.pdf (letöltés: 2017.01.09.)

GALÉRIA

- Legutóbbi munkaviszony – A munkanélküliként definiált személyek legutóbbi foglalkozási viszonya óta eltelt idő átlagos hossza hónapokban kifejezve.
- Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya – A 15-64 év közötti (gazdaságilag aktív korú) orcsoportba tartozó személyekhez viszonyítva azok aránya, akiknek saját bevallásuk szerint soha nem volt még munkaviszonya.
- Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya – (Youth NEET index) – Azon 15-24 év közötti fiatalok aránya a teljes korcsoporthoz viszonyítva, aki nem vesznek részt sem oktatásban, se képzésben és nem is foglalkoztatottak (not in education, employment nor training).

A foglalkoztatás terén használt indikátorok közül a foglalkoztatottságra és a munkanélküliek arányára vonatkozó mutató minden partner ország esetében rendelkezésre állt. A fekete-gazdaságban foglalkoztatottak arányának bázisértékeit a projekt indulásának évében azonban öt ország, a záró évét csak egy ország nem tudta biztosítani. A hosszú távú munkanélküliség mutatói három állam esetében hiányoztak. Az utolsó foglalkozási viszonytól eltelt időtartam és munkatapasztalattal nem rendelkező kategória gyakran összefüggésben van, s esetenként az előbbi foglalta magában a munkatapasztalattal nem rendelkezők körét is. Az előbbire vonatkozó bázisérték nyolc, míg a záró adat két országnál hiányzik. Az utóbbinál egy alapadat és hat kimeneti adat nem került rögzítésre. Ráadásul a legutóbbi munkaviszonyra vonatkozó adat esetenként az azóta eltelt évek számában lett kifejezve, más esetekben azon személyek százalékos arányában, ahol a munkában eltöltött éveket meghaladja a legutóbbi munkaviszonytól eltelt idő. Bár mindkettő informatív, az index csak az előbbi adatokat emelte be a számításba a könnyebb kezelhetőség miatt. Azon fiatalok aránya tekintetében, akik sem oktatásban, sem a képzésben nem vesznek részt, de nem is foglalkoztatottak (youth NEET),

szintén inkább a kiinduló adatok hiányoznak (öt országban), fontos jelzőértéke miatt a záró évben már csak egy ország nem szolgáltatott adatot.

Eredmények, tendenciák

Az értékelés során táblázatos formában közöljük a 2005-ös bemeneti bázis év adatait az egyes mutatók tekintetében a teljes népességre, a roma népességre, valamint, ahol rendelkezésre állt ilyen adat, ott a roma nőkre vonatkozóan külön is. Az évtized zárásakor felvett 2014-es kimeneti adatokat ugyanilyen bontásban ismerhetjük meg. A táblázat utolsó oszlopai a roma népességnek a teljes népességhez vetett lemaradását mutatják a bázis évben és a záró évben, a végső adat pedig arra világít rá, hogyan változott az időszak alatt ez a társadalmi távolság. Az adatközlés jellege miatt az utolsó oszlop adatai negatív előjel esetén fejlődő folyamatról, pozitív változásokról tanúskodik, hiszen arra mutat rá, hogy a szakadék csökkent. Pozitív érték viszont a roma csoportnak a többséghez viszonyított lemaradásában a negatív, rosszabbodó tendenciára hívja fel a figyelmet!

Albánia

Albániában az Évtized időszaka alatt a foglalkoztatottsági mutatóban korábban tapasztalható lemaradás a romák esetében jelentősen mérséklődött. A roma népesség erőteljes felzárkózása figyelhető meg, a többségi társadalom (amúgy nem túl jó) mutatójához képest 2014-ben már csak 3 %-os a lemaradás. Ugyanakkor miközben az albán lakosság körében a magas fekete gazdaságban foglalkoztatotti arány a 10 év alatt valamelyest csökkent, s mérsékelten sikerült „fehéríteni” az albán gazdaságot és munkaerő-piacot, a romák informális szektorban való elhelyezkedése markánsabbá vált, s az aktív korban lévő roma népességnek a korábbi 35%-hoz képest 2014-ben már 45%-a nem a legális gazdaság körébe tartozó munkából élt. Itt a két vizsgált populáció ellentétes irányú folyamatai a társadalmi távolság növekedését, a romák legális gazdaságból történő kirekesztődésének fokozódását jelzik.

Az albán gazdaság nehézségeit jelzi az évtizedben a munkanélküliségi mutató növekedése a teljes foglalkoztatotti körben. A roma népességnél azonban eközben javult ez az adat, tehát a társadalmi lemaradás csökkent, ám a többségi társadalom tagjaihoz képest markáns különbség áll fenn továbbra is. Hasonló tendenciák érvényesek a hosszú távú munkanélküliségre is, azonban itt jelentősebb javulás figyelhető meg a roma népesség körében, a felzárkózás is erőteljesebb volt, de a különbség a többségi csoporthoz képest, ha nem is olyan mértékben, mint a munkanélküliség összesített értékénél, de fennáll. A romák közül többen tudnak egy évnél rövidebb idő alatt visszakapcsolódni a munka világába. Ez valószínű a foglalkoztatás terén elindított roma támogató programok hatását mutatja. Ugyanakkor az előző mutatóval összevetve arra is rávilágít, hogy ez a fajta támogatás időleges, s annak lejárta után a támogatottak ismét munkanélkülivé válhatnak, hiszen ez a mutató nem csökken hasonló intenzitással!

A semmilyen munkatapasztalattal nem rendelkező 15-64 év közötti csoport köre növekedett Albániában a vizsgált intervallumban, s a roma csoporton belül magasabb az arány, ez a különbség azonban szintén erősen redukálódott, a korábbi 24-hez képest 2014-ben már csak 9%-os a lemaradás.

A fiatalok NEET mutatója nagyon magas az országban, hiszen 2005-ben a 15-24 éves korosztály több, mint fele sem az iskolarendszerben, sem a munkaerőpiacon nem volt jelen. Ez az érték sokat javult 2014-re, már csak a fiatalok 35%-a „lebeg”. Az albániai romák körében azonban ez a mutató is magasabb volt a bázis évben, s miközben az évtized során javulás figyelhető meg, ez nem olyan mértékű, mint a nem roma fiatalok integrálása a rendszerbe. E téren jelentősen nőttek a roma fiatalok esély különbségei, nőtt a kirekesztődésük.

A nők munkaerő-piacról való kiszorítása a hagyományos nemi szerepek miatt fokozottabb, jóval alacsonyabb a roma nők foglalkoztatottsága, s magasabb a munkanélküliségi mutató is körükben, ugyanakkor kevésbé szorulnak a fekete gazdaság színterei felé, de miközben az ilyen típusú munkaviszony az osztársadalom szintjén csökkent, a 2010-es évtized közepére az albániai roma nők is – férfitársaikhoz hasonló mértékben – fokozottan szorultak be e foglalkoztatási formákba. A támogató programok hatása a roma nők hosszú távú munkanélküliségi rátájának csökkenésében is érzékelhető, ugyanúgy, mint a roma férfiak esetében, azonban itt is jóval magasabb azon nők aránya, akik egy évnél tovább munka nélkül vannak. A roma nők szélesebb köre tartozik azok köré, akiknek soha nem volt munkája. S a 15-24 év közötti roma hölgyek is magasabb arányban szorulnak ki az oktatás, s ugyanakkor a munkaerőpiac terepéről is, valószínűleg itt is a tradicionális családi szerepek, a lányok orai házasságkötése és anyává válása áll a háttérben. A „youth NEET mutató” terén fiatal roma lányok körében alig figyelhető meg javulás.

Összességében elmondható, hogy a foglalkoztatás terén az arra vonatkozó legtöbb mutató tanúsága szerint sikerült mérsékelni a romák kirekesztődését, a nők esetében ezek az eredmények mérsékeltőbbek.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	56	38	23	51	48	38	16	3	-13
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	25	35	21	20	45	36	10	25	+15
Munkanélküliségi ráta	14	48	60	18	43	54	30	25	-5
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	9	41	57	12	29	38	32	17	-15
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	6	30	45	10	19	28	24	9	-15
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	51	67	74	35	57	70	16	22	+6

Bosznia-Hercegovina

Az ország tekintetében a foglalkoztatási integrációt mérő mutatók jelentős része nem került közlésre. Ami a hiányos adatsorból is leszűrhető, hogy a roma lakosságnak lemaradása van amúgy sem kedvező mutatókkal jellemezhető országos adatokhoz képest. Miközben ez utóbbi adat az aktív korúak foglalkoztatottsága tekintetében mindössze 35% 2014-ben, a roma populáció megfelelő csoportjánál csak 19%, s a roma nők hátránya még jelentősebb, közülük csak 5%-nak van munkája. A romák közt 15%-nyival többen nem rendelkeznek semmilyen munkatapasztalattal (ez a csoport 15-64 év közötti tagjainak 84%-ra, a roma nők 90%-ára igaz).

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	na.	na.	na.	35	19	5	na.	36	na.
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Munkanélküliségi ráta	31	47	na.	28	31	na.	16	3	-13
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	na.	na.	na.	69	84	90	na.	15	na.
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.

Bulgária

A többségi népességhez képest nagyon alacsony (kb. harmada) az ország roma lakosságának foglalkoztatottsága, s ez a helyzet 2005 és 2014 között picit javult a tekintetben, hogy miközben az országos foglalkoztatottsági adatok 4%pontnyit, addig a roma népességre vonatkozó adat ennél szerényebb mértékben, de 2%pontnyit növekedett. Közben azonban a lemaradás nőtt a romák rovására, s ez a nők esetében még kifejezettebb. Az aktív korú roma nőknek még mindig csak 17%-a rendelkezik munkaviszonnyal. A fekete gazdaság jelenléte az országban nem meghatározó, de korábban a roma munkavállalói réteg 14%-a itt szerzett jövedelmet, az amúgy sem túl magas informális szektor mutató 2014-re tovább mérséklődött, s a roma munkaerő vonatkozásában ez a visszaszorulás még kifejezettebb.

A munkanélküliségi ráta adatai is mutatják a társadalmi különbségeket, az országos 10%-os adat a bulgáriai romák közt már 2005-ben is több, majd két és félszerese volt, 2014-re pedig az országos adatoknak a nemzetközi gazdasági folyamatok miatti emelkedése mellett a romák körében annak több, mint háromszorosára nőtt, a társadalmi szakadék jelentősen szélesedett. Hasonló romlás rajzolódik ki a több, mint egy éve munka nélkül levők arányait tekintve is.

A munkanélküliek közt a legutóbbi munkaviszony óta eltelt idő átlagos hosszában is látszik a kirekesztődés, az átlagos 3,9 hónappal szemben a romák 6,3 hónapot, a roma nők 7 hónapot várnak, míg újra munkaviszonyt tudnak létesíteni.

A munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya mind országosan, mind a roma népesség körében csökkent, s a különbség a két csoport közt számottevően mérséklődött. A sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, sem képzésben részt nem vevő fiatalok aránya azonban magas. Az országos adat a megfelelő csoport negyedét öleli fel, a romáknál azonban a korosztály 70%-a érintett volt 2005-ben, míg 2014-re valamelyest javult ez az érték, már csak 60%-uk szorul ki az oktatás-képzés és munkaerőpiac színtereiről.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	56	20	16	60	22	17	36	38	+2
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	4	14	8	2	7	3	10	5	-5
Munkanélküliségi ráta	10	24	24	13	43	46	14	30	+16
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	6	28	31	8	35	35	22	27	+5
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	3,9	6,3	7	na.	2,4	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	22	53	57	16	37	40	31	21	-10
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	25	70	na.	22	60	na.	45	38	-7

GALÉRIA

Cseh Köztársaság

Az országban – bár a roma népesség foglalkoztatottsága alig fele a teljes népességre jellemző értéknek – az aktív korúak munkaerő-piaci részvétele növekedett a vizsgálati periódusban. A romák adata nagyobb mértékben növekedett, ami jelzi a foglalkoztatási célkitűzések, s a roma népesség lemaradásának csökkentésére tett erőfeszítések sikerességét. Az informális szektorban jobbra a roma munkaerő foglalkoztatása valósul meg. A munkanélküliségi ráta Csehország esetében is jelzi a roma népesség kirekesztődését, de a vizsgált időtávon javulás figyelhető meg, ez különösen a roma munkavállalók esetében volt markáns. A hosszú távú munkanélküliség is elsősorban őket érinti, de e téren is látványos javulás mutatkozik, a felére esett vissza azok aránya, akik egy évnél hosszabb ideig a munkaerőpiacon kívülre szorultak, de még így is négyszer kisebb erre az esélye egy nem roma munkavállalónak. A legutóbbi munkaviszony átlagos hosszára irányuló adat is lemaradást és hátrányos helyzetet jelez a munka világában, mint ahogy a foglalkozási jogviszonyal soha nem rendelkezettek arányainak látványos eltérései is. A fiatal felnőttek NEET értéke szintén az esélyegyenlőtlenséget tükrözi, hiszen ez a roma korosztálynál ötször gyakrabban fordul elő, mint a teljes népesség 15-24 éves korcsoportjánál, s a roma fiatal férfiak több, mint 64%-a, a nők közül 74%-nál is többen kimaradnak az oktatásból és a munka világából is.

ROMOLÓGIA

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	65	29	27	69	38	25	36	31	-5
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	na.	na.	na.	5	15	10	na.	10	na.
Munkanélküliségi ráta	8	46	49	6	27	34	38	21	-17
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	4	24	26	3	12	15	20	9	-11
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	3,1	5	7	na.	1,9	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	na.	na.	na.	16	42	48	na.	26	na.
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	13,3	64,1	74,2	8	39	48	50,8	31	-19,8

Magyarország

Hazánk esetében a térség országainak legtöbbszörénél valamivel kisebb, de így is erős eltérés mutatkozott a 2005-ös év hivatalos foglalkoztatottsági arányainak különbségében, s ez a differencia csökkent is 2014-re, esélyegyenlőségről azonban a munka világában sem beszélhetünk továbbra sem. Az informális szektorban dolgozók aránya átlagosan is magas, de a romáknál ez közel kétszeres valószínűséggel áll fenn. A roma, cigány nők nagyjából a társadalmi átlagnak megfelelő arányban sodródnak a fekete gazdaság felé, ez tehát elsősorban a cigány férfi munkaerő terepe.

A munkanélküliségi ráta (legalábbis a szolgáltatott hivatalos adatok szerint) 2005-ben nem volt látványosan magasabb a cigány munkaerő körében, de 2014-re az akkor már javuló hazai mutatók mellett a romák mutatója romlott. E téren a társadalmi távolság a vizsgált időszakban 18%pontnyit növekedett. Nincs bázisadat a hosszú távú munkanélküliségre vonatkozóan, de valószínű, itt is a fenti tendencia jellemző, a 2014-es mutatók ugyanis nagy különbséget mutatnak a cigány, roma népesség hátrányára, hiszen a munka nélkül lévők több, mint fele már legalább egy éve nem dolgozott. A legutóbbi munkaviszony nem mutat különbséget, vagy munkaerő-piaci diszkriminációt, mint ahogy a munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya sem. Az oktatásból, képzésből és foglalkoztatásból egyszerre kiszoruló fiatalok aránya azonban a romák közt jelentősen magasabb, s a roma lányoknál még inkább felszökik ez a mutató.

GALÉRIA

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	50	21	15	54	32	na.	29	22	-7
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	na.	na.	na.	11	22	14	na.	11	na.
Munkanélküliségi ráta	7	12	na.	7	30	na.	5	23	+18
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	na.	na.	na.	42	54	na.	na.	12	na.
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	4,0	3,9	5,4	na.	-0,1	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	na.	na.	na.	14	14	14	na.	0	na.
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	na.	na.	na.	18	25	34	na.	7	na.

GALÉRIA

Macedónia

Macedóniában a foglalkoztatottsági arányban semmilyen változás nem figyelhető meg, a roma munkaerő foglalkoztatottsága a teljes népesség alacsony aktivitásához képest is alacsonyabb, ahhoz viszonyítva körülbelül kétharmad. Ráadásul a 2005-ös adathoz képest növekedett a fekete gazdaságnak a munkaerő felszívó szerepe, s jelentősen nőtt ez az ország roma népességének körében, ahol a gazdaságilag aktív korú foglalkoztatottak több, mint fele (59%) csak illegálisan talál munkát. Ez erősen hat a kereseti viszonyokra, a társadalombiztosítási ellátásokra, valamint a jövőbeli nyugdíjas kilátásokra is e körnél.

A munkanélküliségi ráta 2005-ben nagyon magas volt, de kimagaslóan a roma munkavállalók közt, 2014-re az országos érték mintegy felére csökkent, s mérséklődött a roma csoportnál is, de így is a munkaképes korúak majdnem felének nincs munkája. A társadalmi távolság a két csoport közt alig csökkent. Nagyobb eredmények látszanak a hosszú távú munkanélküliség felszámolása terén, s bár itt is látszik a jelentős különbség a két vizsgált populáció között (a romáknál ez az érték kétszeres), a különbség 8%pontnyit mérséklődött, a felzárkózás valószínűleg elindult. A roma munkanélkülieknek valamivel hosszabb idejükbe kerül átlagosan, mire ismét munkába állhatnak.

A munkatapasztalattal nem rendelkezők köre az aktív korú csoportban közelebb került egymáshoz, mert miközben a macedón lakosság körében erősen növekedett a mutató, az ország roma népességénél jelentősen csökkent. A fiatalok NEET mutatójában gyakorlatilag nem volt változás.

A nők helyzete a klasszikus mintát mutatja, a foglalkoztatottság alacsonyabb körökben, de a fekete gazdaságban kisebb a részvételük (bár ez 2014-re meghaladta a roma férfiak adatait). A nők nagyobb arányban munkanélküliek, egy évnél tovább is, többen vannak, akiknek nincs munkatapasztalata és többen azon 15 és 24 év közti lányok is, akik nem tanulnak, nem dolgoznak, s éppen átképzésen sem vesznek részt.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	37	23	11	37	23	10	14	14	0
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	17	44	30	19	59	62	27	40	+13
Munkanélküliségi ráta	42	71	84	24	49	65	29	25	-4
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	38	67	79	20	41	54	29	21	-8
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	5,4	7,0	5,3	na.	1,6	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	40	74	82	53	68	78	34	15	-19
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	35	72	87	36	69	79	37	33	-4

Montenegró

Montenegróban a Dekád évei alatt valamivel javult a munkaerőpiac helyzete, ez éreztette hatását a roma népesség foglalkoztatottságára is, 10 százalékponttal csökkent a társadalmi távolság e téren. A roma munkaképes korú foglalkoztatottak túlnyomó többsége azonban nem a tiszta gazdaság keretein belül szerzi jövedelmét (2005: roma dolgozó férfiak 80%-a, a nők 78%-a), s itt a két nem tekintetében sincs jelentős különbség. Bár 2015-re az országban ezt a magas értéket sikerült minimálisra visszacsorítani, a roma munkaerő esetében nem tisztult ki ilyen mértékben a munkaviszony, még mindig több mint felük érintett.

A munkanélküliségi ráta magas, a roma férfiak közt 58%-os, a nők körében viszont 83%-ra ment fel a Dekád nyitó évében. Az adatok 2014-re sokat javultak, de a „nagy társadalom” mutatójához viszonyított lemaradás a roma népességnél megmaradt. Hasonló a helyzet a hosszú távú munkaviszony nélküli kör esetében is.

A legutóbbi munkaviszonytól eltelt időszak átlagos hosszát nézve érdekes adatokkal találkozunk, itt mintha már 2005-ben is jobb helyzete lett volna a romáknak, akik átlagosan 1,3 hónap alatt el tudtak helyezkedni, szemben az ország egészére vonatkozó 5,9 hónapos értékkel. 2014-re ez az előny még tovább nőtt, mert miközben egy átlagos munkanélküli már 14 hónapot vár, míg újra munkába állhat, a romák csak kicsit többet, mint kilenc évvel korábban (3,1 hónapot). A növekvő értékek tehát e jelzőszám tekintetében nehezedő helyzetre hívják fel a figyelmet. A roma munkaerő kedvező esélyeit minden bizonnyal a foglalkoztatást támogató programok indukálják.

Emellett azért jóval többen vannak a montenegrói romák közt, akiknek nincs munkatapasztalata, s bár a társadalmi távolság e tekintetben sokat mérséklődött, itt a teljes

népesség romló mutatói állnak inkább a háttérben. A roma női munkaerő körében szintén drasztikusan nőtt azok köre, akik még soha nem álltak alkalmazásban, nem volt munkaviszonyuk.

A fiatal felnőttek munkaerőpiacról, oktatásból, képzésből való egyszerre történő kirekesztődésének erőssége csökkent, s leginkább a roma populáció körében, így a fiatalok esélyei kerültek talán legközelebb a macedón többségi népességéhez.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	40	19	3	47	36	9	21	11	-10
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	22	80	78	5	56	51	58	51	-7
Munkanélküliségi ráta	36	58	83	20	30	41	12	10	-2
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	36	48	63	16	24	47	12	8	-4
Legutóbbi munkaviszony	5,9	1,3	1,8	14,0	3,1	2,0	-4,6	-10,9	+6,3
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	23	59	26	63	71	72	36	8	-28
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	16	46	49	5	15	16	30	10	-20

Románia

A foglalkoztatottsági mutató – miközben az országos helyzet nem változott – a roma népességnél nagyon visszaesett a vizsgált periódus alatt, s így történt ez a roma nők körében is. Ezáltal a társadalmi esélyei a roma, cigány csoportnak csökkentek. A munkával rendelkezők informális szektorba szorulása is ezt erősíti. Bár a munkanélküliségi ráta a cigányok körében csökkent, s a különbség is mérséklődött, 2005-ben az országos érték majd hatszorosa volt, 2014-re már „csak” alig ötszörös a szorzó. A roma nők közt magasabb mutatókkal találkozunk, hasonló mértékben javuló tendenciával. A többi mutató tekintetében nem tudunk a változásról képet alkotni, de minden esetben a roma csoport hátrányos helyzetét, s azon belül a nők halmozott hátrányait vetítik elénk.

GALÉRIA

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	58	46	34	59	30	19	12	29	+17
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	na.	na.	na.	8	49	36	na.	41	na.
Munkanélküliségi ráta	8	44	52	7	33	43	36	26	-10
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	3,2	5,1	5,6	na.	1,9	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	na.	na.	na.	26	51	56	na.	25	na.
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	na.	na.	na.	26	58	na.	na.	32	na.

Szerbia

A viszonylag magas foglalkoztatottsági arány ellenére is mutatkoznak a roma népesség hátrányai az összes mutató tekintetében – bár eltérő nagyságrendben. A romák munkaerő-piaci integrációjában a Roma Évtized éve alatt sikerült egyes területeken áttörést elérni. Ezt jelzi a foglalkoztatottság erőteljes javulása körükben, különösen a nőket tekintve.

A munkanélküliek aránya valamelyest csökkent rövid, illetve hosszabb távon is. A munka nélkül töltött időszak hosszában nem tapasztalható jelentős különbség. Annál nagyobb azok arányában, akik az aktív korosztályból nem rendelkeznek munkatapasztalattal – s e téren a roma csoport hátránya sokat növekedett. A fiatalok közt is magas azok aránya, akik az aktív élet minden területéről kiszorultak. Ez feltűnően, a térség többi országához képest igen magas arányt jelent a teljes népességre vonatkozóan is (2005-ben 80%, 2014-ben már csak 79%), s egy kicsit magasabb a romák 15-24 éves csoportjában (85, ill. 81%), a roma fiatal nőknél még magasabb ez a kirekesztődés (95, valamint a későbbi mintaszolgáltatásnál 92%).

Az informális munkák gyakrabban fordulnak elő a roma csoport dolgozói körében.

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	77	55	56	77	64	71	22	13	-9
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	na.	na.	na.	13	22	12	na.	9	na.
Munkanélküliségi ráta	13	24	26	12	19	15	11	7	-4
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	10	21	20	11	17	14	11	6	-5
Legutóbbi munkaviszony	4	5	na.	3	4	na.	1	1	0
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	33	51	69	47	75	85	18	28	+10
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	80	85	95	79	81	92	5	2	-3

GALÉRIA

Szlovákia

Északi szomszédunknál az ottani roma munkaképes korúak foglalkoztatottsága nagyon alacsony volt a Dekád elején az országnak a régió átlagához képest jobban teljesítő gazdasága mellett, s ez alig javult az évtized zárásáig. A többségi lakossághoz viszonyított erős lemaradás tehát ezen index-szám vonatkozásában megmaradt, kicsit csökkent. A roma nők körében a korábban jellemző végletesen alacsony munkaerő-piaci részvétel a későbbi adatszolgáltatáskor már közelíti férfi társaikét.

2005-ben gyakorlatilag nem volt különbség roma és nem roma viszonylatban az informális tevékenységek elterjedtségét illetően, elég alacsony az érték. 2014-re viszont mialatt visszaszorult ez az átlagos munkavállalók közt, sokat emelkedett a roma munkaerő körében. Ekkor már majdnem minden roma állásban lévő a fekete gazdaság tart el. A társadalmi távolság tehát e mutatónál sokat növekedett.

Ugyanígy nőtt a lemaradás a munkanélküliséget jelző mutatónál is, ez az adat sokat javult az össznépszerűség tekintetében, s egészen picit, 1 %-nyit a roma csoportban. Nem úgy a nőknél, akik közül 2005-ben a felének, 2014-ben már háromnegyedének nem volt munkája. S a romák körében a munkanélküliség tartós. Többen vannak egy évnél hosszabb ideig a munka világától távol, ráadásul a szakadék növekedett az időszak során, s a legutóbbi munkaviszonytól eltelt idő átlaga is majdnem kétszerese az országos átlagnak.

A munkatapasztalattal nem rendelkezők az aktív korosztályban több mint kétszer annyian vannak, s a fiatalok teljes társadalmi marginalizációját is sokkal erőteljesebbnek mutatja a Youth Neet adata.

ROMOLÓGIA

Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	52	11	5	55	16	11	41	39	-2
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	16	17	16	5	21	18	1	16	+15
Munkanélküliségi ráta	24	72	51	11	73	75	48	62	+14
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	12	36	26	5	37	38	24	32	+8
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	3,9	7,0	8,5	na.	3,1	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	na.	na.	na.	19	43	49	na.	24	na.
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	16	35	40	21	45	52	19	24	+5

Spanyolország

Az eddig áttekintett Közép-Kelet-, Dél-Kelet-Európai országcsoporttól mind földrajzilag, mind történelmi, gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásban távol eső Spanyolország logikusan legfeljebb az itt élő roma populáció számosságát tekintve illeszthető a fenti sorba. Nem volt véletlen azonban a Roma Integráció Évtizede programhoz történő csatlakozása.

A foglalkoztatottságra vonatkozó mutatók erősen tendálnak a korábban látott jellegzetességekhez. A foglalkoztatottak aránya az aktív korcsoportban gyakorlatilag a poszt szocialista országok közül többel (Magyarország, Szlovákia, Románia, Bulgária, Albánia) egy szinten állt, Csehországban és Szerbiában azonban megelőzte a spanyol mutatót. A gazdasági válság miatt Spanyolországban még tovább romlott a helyzet, s ez nem hagyta érintetlenül az ország összlakosságához képest korábban is gyengébben foglalkoztatott cigány népességét sem. Ez a férfiakat jobban érintette, a vizsgált időintervallumban a spanyol cigány nők előrébb léptek, s a korábbi, a férfiakéhoz viszonyított elmaradásuk után foglalkoztatottsági mutatójukban meg is előzték azokat. A kedvezőtlen gazdasági folyamatokat jelzi az is, hogy miközben az ezredforduló utáni években a fekete gazdaság nem játszott szerepet az ország életében, tíz évvel később már a munkavállalók egyharmada csak ilyen formában talál jövedelemszerzési lehetőséget. 2005-ben még a spanyol cigány népességnél sem volt ilyen kiterjedt az illegális munkaviszony (24%-a a dolgozók körének), 2014-re azonban már majdnem kétharmaduk szorult a foglalkoztatási környezetbe. A gazdasági folyamatok úgy tűnik, nem etnikai alapon válogattak, hiszen a társadalmi távolság mindvégig változatlanul megmaradt.

A munkanélküliségi ráta a roma népesség körében háromszoros volt 205-ben, ez a különbség mérséklődött, mert a többségi munkavállalók erőteljesebben szorultak ki a munka világából, de a korábbi cigány munkavállalók közül is sokan veszítették el megélhetésüket, s 57%-ra nőtt a munkanélküliek aránya. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy tartósabbá is vált a munka nélkül töltött időszak, miközben az átlag dolgozók 9%-a van egy évnél tovább munkaviszony híján, ez a roma, cigány csoport esetében a munkanélküliek harmada. Ez az érték-pár ismét a kirekesztődés fokozódását vetíti elénk.

Adatot Spanyolország viszonyairól már csak a sem iskolába, sem egyéb képzésre nem járó, sem nem dolgozók arányáról kapunk a 15-24 éves korcsoport körében. Ez a Neet mutató is markánsan magasabb az ország cigánysága körében, több, mint kétszeres.

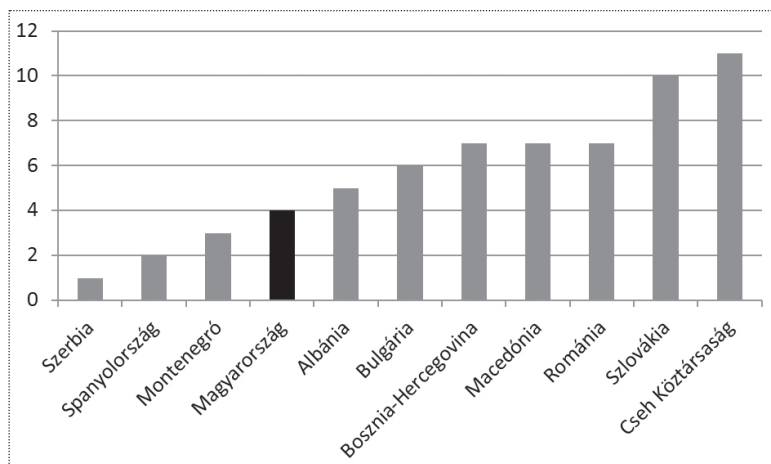
Mutató	2005 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			2014 (Forrás: Roma Inclusion Index 2015.)			A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2005) (saját számítás)	A roma népesség lemaradása a teljes populációhoz viszonyítva (2014) (forrás: Polónyi I., 2016.)	Változás 2005-2014 a roma népesség lemaradásában (saját számítás)
	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők	Teljes népesség	Roma népesség	Roma nők			
FOGLALKOZTATÁS									
Foglalkoztatottsági ráta	52	37	23	39	28	33	15	11	-4
Informális szektorban foglalkoztatottak aránya	1	24	na.	34	57	52	23	23	0
Munkanélküliségi ráta	15	42	51	34	57	52	27	23	-4
Hosszú távú munkanélküliségi ráta	1	5	na.	9	30	na.	4	23	+19
Legutóbbi munkaviszony	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Munkatapasztalattal nem rendelkezők aránya	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Sem foglalkoztatásban, sem oktatásban, képzésben részt nem vevő fiatalok aránya	na.	na.	na.	20	46	na.	na.	26	na.

Összegzés

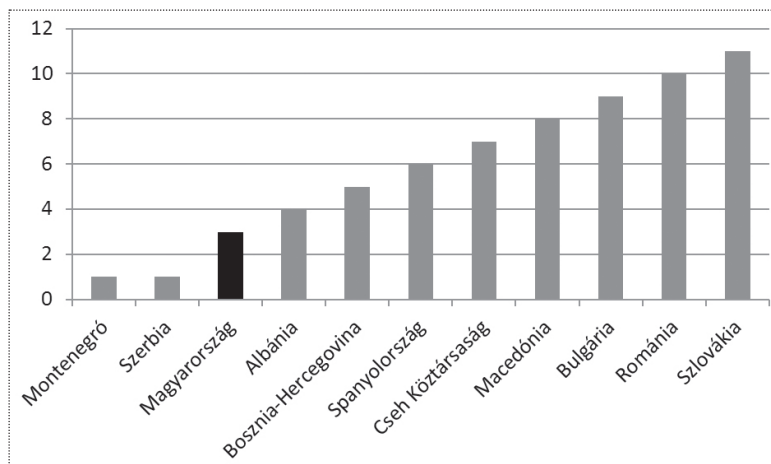
Szemben az oktatás területére irányuló társadalmi integrációt, esélyegyenlőséget erősítő projektekkel, beavatkozásokkal, amelyek látványos eredményeket elsősorban hosszabb távon, a most bevont, programokkal megcélzott és erősített csoport majdani társadalmi, munkaerő-piaci integrálódása során tudnak felmutatni; a foglalkoztatáspolitikai beavatkozások gyorsabb hatást, megtérülést képesek generálni. Hatásuk rövid távon már érzékelhető kéne legyen, hiszen a támogatásban részesített munkába állása azonnal mutatkozik a különféle elemzésre használt adatok terén. Sőt pont e rövid távú hatás miatt jól felhasználhatók a statisztikai mutatók gyors javítására, látványos eredmények igazolására (ld. közmunka program hazánkban). Lehetséges ugyanakkor, hogy

hatásai hosszabb távon elenyésznek, kikopnak, a támogató programok lejárta, megszűnte után. Az oktatási investíció e tekintetben valószínűleg tartósabban fennmaradó hatást érhet el.

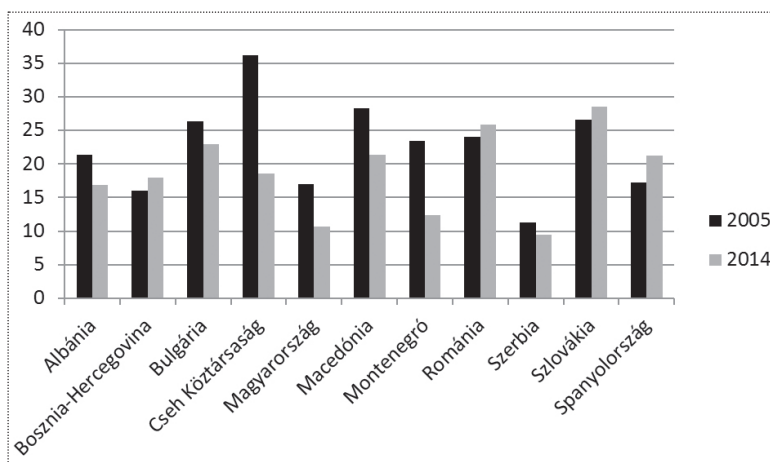
A fent feltételezett jellemzők ellenére úgy tűnik, a Roma Integráció Évtizede a foglalkoztatási integráció mérésére sorba állított mutatók tekintetében sem tudott egy-egy ország esetében átütő és minden területen előremutató változásokat előidézni. Egy-egy téren ha vannak is eredmények bizonyos országoknál, más adatok ennek elmentmondva a munkaerő-piaci kirekesztődés stagnálását, vagy fokozódását jelzik.

1. ábra: A Roma Integráció Évtizede Program résztvevő országainak sorrendje roma népességüknek a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradása alapján a foglalkoztatás területén (2005)

2. ábra: A Roma Integráció Évtizede Program résztvevő országainak sorrendje roma népességüknek a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradása alapján a foglalkoztatás területén (2014)

3. ábra: A roma népesség többségi társadalomhoz viszonyított lemaradásának változása a foglalkoztatás területén a Roma Integráció Évtizede Program résztvevő országaiiban (2005-2014)

Végezetül a foglalkoztatási projektekkel kapcsolatban is meg kell említeni, hogy a tanulmányban használt matematikai statisztikai jellegű megközelítés koránt sem a legkifejezőbb eszköz az egyes országokban lezajlott társadalmi integrációt erősítő programok és azok valós hatásainak, hatékonyságának pontos érzékeltetésére. Azt gondoljuk, hogy az elmúlt évtizedben elindult beavatkozási kísérletek eredményeit nem jól tükrözik ezek a kissé erőltetetten képzett statisztikai mérőszámok. Elindultak olyan folyamatok, indukálódtak olyan kezdeményezések, amelyek hatásait inkább csak érezzük, s más eszközökkel (pl. interjúkkal, esettanulmányokkal, mélyfúrásos kutatásokkal) érzékletesebb képet alkothatunk a valós változásokról.

Irodalom

- A Roma Integráció Évtizede Program által megjelölt célok megvalósulási folyamatának monitoring-vizsgálata Magyarországon a 2005–2009 közötti időszakra vonatkozóan. Kurt Lewin Alapítvány Budapest, 2010. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9317_file3_decade_of_roma_inclusion_hu_fin.pdf (letöltés: 2016.11.20.)
- Bernard Rorke, Margareta Matache, Eben Friedman (2015): A Lost Decade? Reflections on Roma Inclusion 2005–2015. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation. Budapest http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9809_file1_final-lostdecade.pdf (letöltés: 2016. november 30.)
- Eben Friedman (2015); Decade of Roma Inclusion Progress Report <http://www.eurasia.undp.org/content/dam/rbec/docs/DORI%20REPORT.pdf> (letöltés: 2016. november 30.)
- Roma Inclusion Index 2015. Decade of roma inclusion secretariat foundation, september 2015. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9810_file1_roma-inclusion-index-2015-s.pdf (letöltés: 2016.10.26.)

GALÉRIA

Polónyi István: Emberi erőforrásaink 21. százada. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016 .
Roma Integráció Évtizede 2005–2015.

Kutatási Jelentés – Decade Intelligence A romák társadalmi befogadását előmozdító projektek sikerességét vagy kudarcát befolyásoló tényezőkről. Roma Integráció Évtizede Titkárság Alapítvány, ISBN: 978-963-08-9719-8, 2014. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9791_file13_evtized-kutatasi-jelentes.pdf (letöltés: 2016.10.27.)